

VIERDE PACIFICATIELEZING

Wortels van een misverstaan

*De verhouding Nederland-Vlaanderen
in historisch perspectief*

Kees Middelhoff

E.Story-Scientia
wetenschappelijke uitgeverij

*“Een komend
Groot-Nederland meldt zich
zoo aan: nadat Vlaanderen
aan Holland en Holland
aan Vlaanderen elkaar, tot
de laatste draden, zullen
uitgelegd hebben wat hen
scheidt en wat hen bindt,
zoodat zelfs de toenadering
iets hopeloos schijnen zal,
dan eerst zal de gehoopte
dooreenmenging er zijn”*

Karel van den Oever
Hilversum, juni 1924.

De Hollandsche Natie voor een Vlaamsche Spiegel.

Geacht bestuur van de Marnixring, dames en heren

Voor iedere nieuwkomer in uw gezelschap moet de verleiding groot zijn om op een dag als deze, en nog wel op deze gezegende plaats, woorden in herinnering te brengen, die hier in 1576 gesproken moeten zijn ; deze verzoe-king zeker in het jaar waarin in Zuid en Noord onwennig-aarzelend gepoogd is om *samen* stil te staan bij de betekenis van de U en ons bindende persoon : Willem VAN ORANJE. "Willem-vader" die zo gaarne verwezenlijkt had gezien, wat ons hier voor de geest stond en staat : de Nederlanden "*alsof sy maer eene provincie waren*".

In deze oude Gerechtszaal van het Schepenhuis van de Keure, waar de Pacificatie of Bevrediging¹ van Gent op 8 november 1576 werd afgekondigd is het niet zo moeilijk om het verleden op te roepen. Lees de tekst hier naast me er op na ; op de ruim honderd jaar oude gedenkplaat, droom in brons van mensen die willen breken met een altijd weer woekerend vijand-denken : "Onverbreeckelijcke vrientschap ende vrede ende elkanderen tallen tijde by te staene met raedt ende daedt, goedt ende bloedt".

De nieuwkomer die U voor deze vierde Pacificatielezing hebt genodigd komen deze woorden zeer wel van pas. Ik veronderstel namelijk dat - toen U in 1976 besloot de Pacificatie-gedachte levend te houden - dit besluit mede is ingegeven door de gedachte : nieuwe impulsen blijven geven aan wat de Pacificatie van 1576 toch wilde zijn ; toen, een einde maken aan een burgeroorlog, broedertwisten ; nu, wegwerken, weglevens liefst van overgevoeligheden, irritaties in de verhouding Vlaanderen-Nederland.

We weten dat na 1576 de strijd tegen de Spaanse overheersing nog 72 bange jaren - twee mensenlevens lang - heeft voortgesmeuld, om eerst in 1648 gedooft te worden : de Vrede van Münster. Het is het jaar - om op mijn verhaal vooruit te lopen - waarin m.i. het eerste *ijzeren gordijn* in West-Europa is neergelaten, uitgerekend in onze streken ; een demarcatielijn tussen Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden.

Die scheidslijn hebben velen in Zuid en Noord niet willen aanvaarden als een *onafwendbaar* gegeven.

Onafwendbaar ? Ik blijf mij altijd weer opnieuw afvragen : is het elkaar-niet-verstaan tussen Zuid en Noord nu al zo lange tijd, het *gevolg* van die demarcatielijn ? Of : was die scheidende streep de *neerslag*, de getekende illustratie van het elkander-niet-verstaan ? Anders gezegd - en dan ben ik bij

1. 'Bevrediging' is een geladener woord, want woorden als vrede, vrijheid, vriendschap en 'vrijen' hangen etymologisch met elkaar samen ; een meer existentieel woord dus *-bevrediging-* dan het meer institutionele pacificatie.

het thema, dat op de uitnodiging vermeld staat : heeft het misverstaan-van-nu wortels in ons beider verleden ?

Als U mij toestaat, eerst een persoonlijke ervaring. Ik heb het plezierige voorrecht om gedurende vele jaren al, aan U via de radio, te vertellen hoe het leven ten Noorden van eens de demarcatielijn zich heeft ontwikkeld en nog ontwikkelt. Toen ik begon met wat toen nog was de *Gesproken Brief uit Nederland* - gulden tijd waarin je een klein kwartier *vertellen* kon - toen was de reactie in Nederland te herleiden tot een: 'nu moet je zeker Vlaams *klappen*'. *Dàt* hoor ik niet meer, want dank zij de televisie kan men nu zien dat er in Vlaanderen ook *gesproken* wordt ; winst dus. Pas op : ontmoet ik nù deze of gene in het Noorden, dan is het : 'mag je wel alles zeggen via een Belgische radio? Conclusie na meer dan vijfentwintig jaar praten voor de BRT-microfoon : ten eerste, er luisteren (en kijken) kennelijk toch meer Nederlanders naar de Vlaamse massamedia, dan ze (eigenlijk) willen weten ; ten tweede, en daar gaat het mij om in dit verhaal : nòg altijd *vooroordeelen* ten opzichte van de zuiderburen, zij het aangepast aan de tijdsomstandigheden.

Dit gegeven zijnde, zult U kunnen begrijpen, dat mij meer en meer de vraag is gaan intrigeren : er wordt nu al zo lang gewerkt aan culturele integratie van Vlaanderen en Nederland ... wat is het toch, dat we elkaar niet kunnen, willen verstaan ; hoe dan ook elkaar *mis-verstaan*.

Dit denk-proces werd, zuiver toeval, doorkruist door een vraag van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek. Zou je, als deel van een voorlichtend boekje, een beknopte geschiedenis willen schrijven van Vlaanderen en van Nederland, voor al die vele buitenlanders die van Honolulu - inderdaad, ook *dáár* - tot Vancouver Nederlandse Taal- en Letterkunde studeren ; dus aan universiteiten buiten Vlaanderen en Nederland. Een journalistieke uitdaging. Want, probeer maar eens aan een Japanner uit te leggen wie Johan VAN OLDEBARNEVELT is, en deze older statesman heeft toch een grote rol gespeeld in ons beider geschiedenis ; en verklaar maar eens de rol van Charles ROGIER, die toch in 1830 als deel van een troika, aan de wieg heeft gestaan van de staat België. Ik ben er toen van uitgegaan, dat een Japanner, een Amerikaan, een Fin, een Rus - want waar ter wereld kun je geen Nederlands studeren - dat buitenlandse studenten wellicht de hoofdlijnen kennen van de geschiedenis van Europa. Ik ben dus het levensverhaal van de beide Nederlanden gaan plaatsen tegen de achtergrond van de grote culturele, religieuze en politieke stromingen die over Europa zijn gespoeld.

Welnu, al schrijvende aan dat verhaal, ging het mij meer en meer opvallen, dat op die grote Europese stromingen, Vlaanderen - en in politicus België - en Nederland vrijwel steeds *averechts* hebben gereageerd. Je had je kunnen voorstellen - een voorbeeld slechts - dat in de jaren zestig van de vorige eeuw, toen het conflict tussen het Bismarck-Duitsland en het Frankrijk van Napoleon III het toneel in Europa steeds meer ging beheersen - dat Vlaanderen/België en Nederland, onder die dreiging, beschutting en veiligheid bij elkaar zouden

hebben gezocht en gevonden. Gezocht hebben ze, gevonden niet. Juist die dreiging dreef Vlaanderen en Nederland uit elkaar. (Ik kom op het waarom straks uitvoerig terug). Hoe dan ook : illustratie van een schier onafwendbaar elkaar niet-verstaan?

Al schrijvende is het mij toen duidelijk geworden, dat elk ongeduld misplaatst is, daar waar het gaat om, wat nu heet : culturele integratie, want de redenen daartoe wortelen diep in ons beider verleden.

Dàt nu is hetgeen ik hier vandaag met U wil doornemen : de geschiedenis van onze verhouding tot elkaar.

Neem de Pacificatie van Gent, aanleiding tot onze bijeenkomst. Willem VAN ORANJE, de humanist die in Brussel van jongsaftan vertrouwd was gemaakt met de door Erasmus VAN ROTTERDAM uitgediepte verdraagzaamheid, juist deze Erasmusiaanse Vader-Willem wilde er alles toe doen om uitersten in Zuid en Noord met elkaar te verzoeken. Hij had behoefte aan - ik gebruik het woord met de nodige terughoudendheid - een *nationaal* verzet tegen de sterk centralistische staatsidee van een in Madrid denkende en opererende PHILIPS II. Een staatsfilosofie die als een politieke stroming over Europa ging. In die (toen moderne) visie kon Philips geen (overigens moeizaam verworven) privileges gebruiken; kon hij niet overweg met (die eerste aanzet tot) een democratie, zoals deze was gegroeid in vooral Brabantse en Vlaamse steden.

De leider van het verzet tegen Spanje had in dat verzet behoefte aan een *eensgezind thuisfront*. Hij maakte in die dagen de vergelijking, dat alle weerstand "*gebundeld moest worden als een takkebos; zulk een bundel biedt zelfs aan de sterkste arm weerstand; zo is het ook als gij nauw verenigd zijt; geheel Spanje en Italië is niet in staat U kwaad te berokkenen*". We zien dan - hoe teleurstellend - dat de als verzoening tussen Noord en Zuid bedoelde Pacificatie, eerder polariserend uitwerkt. U kent het drama: 1579 Unie van Atrecht, 1579 Unie van Utrecht.

Geen eenheid dus, integendeel. Het was de - zoals de Zwijger november 1576 zou schrijven - "*ceste maudite désunion*" die "*in een enkel ogenblik zelfs de meest stevig gewortelde en de meest welvarende streken omver weet te werpen*".

Wat was dan de wortel van die 'vervloekte verdeeldheid' rond 1576? Er ging in die dagen een zucht naar verandering, *hervorming* als U wilt, over West-Europa, politiek, filosofisch, religieus; de Westeuropese mens zag zich als een herboren, een renaissance-mens.

Zoals zo vaak bij sociologische veranderingen, kanaliseerde zich de polarisatie in de georganiseerde religie, die de kerk óók is. Meer dan LUTHER was de Noordfranse CALVIJN (zijn moeder en vrouw kwamen uit de Zuidelijke Nederlanden) de man, die dat veranderingsproces vorm gaf. Juist in Vlaanderen en Brabant sloot dit hervormend denken van CALVIJN aan bij wat in deze streken - en zeker hier in Gent! - leefde aan stadsdemocratie. CALVIJN onderkende in zijn visie op de kerk de *plaatselijke* gemeente als *autonoom*. Hij moest in die visie wel botsen met de toen juist sterk hiërarchisch, hiëratisch en centralistisch gestructureerde Roomse kerk. Maar CALVIJN vond een dankbare voedingsbodem voor zijn kerkopvatting bij een gemeenschap als hier, waar steden ook autonoom wilden zijn, waar steden hun eigenheid in privileges wilden handhaven, tegen het centralistisch-politieke denken van PHILIPS in.

Hier, meer dan in het Noorden waar die democratische stadscultuur nog tot ontwikkeling moest gaan komen, slaat het 'calvinisme' aan. (Gent was in die dagen graag het Genève van de Nederlanden geworden).

U weet hoe het gegaan is aan het begin van de onafhankelijkheidsstrijd 1568-1648. Willem VAN ORANJE heeft in 1578 in deze stad met zijn haat-liefde-verhouding ten aanzien van het Huis van Oranje (citaat Gents Stadsarchivaris) nog geprobeerd de gedachte van de Pacificatie - zijn gedachte - *daadwerkelijk* te laten zijn; tevergeefs.

De vraag om - het werken aan een *gezamenlijk* verzet, om aldus mede te kunnen komen tot eenheid in de lappedeken, die de Lage Landen toen (nog) waren, juist die vraag leidde uitgerekend tot een groepsgewijs uiteengroeien van de Lage Landen.

HERVORMING

Nog altijd kun je links en rechts om je heen horen: de oorzaak van het gescheiden optreden is te herleiden tot het verschil in godsdienst. De Vlaming kijkt dan doorgaans wat bestraffend naar het Noorden; daar toch wonen de 'steile' calvinisten. Maar indien in 'Holland' in de zestiende eeuw de calvinistische minderheid de trom heeft geroerd en de toon heeft aangegeven, - en ze deed dit - dan is dat calvinisme daar door Brabanders en Vlamingen geïmporteerd. 'Holland' is *gecalviniseerd* door Vlaanderen. Het Zuiden is *gerecatholiseerd*. Oorzaak en gevolg worden in het gesprek over de Noord-Zuid-verhouding vaak al te gemakkelijk verwisseld.

Die re-catholisatie van Vlaanderen heeft na de val van Gent en Antwerpen (1584-85) in Spaanse handen een *brain-drain* tot gevolg gehad, die m.i. in de Westeuropese geschiedenis zijn weerga niet heeft gehad. De cijfers zijn U overbekend. De grootheid van steden als Middelburg, Leiden, Delft, Amsterdam heeft Vlaamse wortels.

Was Holland dan zo verdraagzaam om de vluchtende Vlamingen en Brabanders gastvrij op te nemen, zoals je in Nederland - en de echo daarvan in Vlaanderen - zo vaak kunt horen? Ik denk dat dit een onterechte vraag is. Tegen de achtergrond van het toen zo dichtbevolkte Zuiden, was Holland een soort *leegte*. Leiden groeide in tien jaar tijd van 10.000 naar 45.000 inwoners; Middelburg telde 60 % Vlamingen; een klein stadje in Hollands waterland, Gouda, 40 %; Amsterdam en Antwerpen fungeerden zoveel als communicerende vaten. Amsterdam moest zijn middeleeuwse wallen slechten voor de uitbouw van zijn grachtengordel, om vooral Vlamingen te kunnen herbergen.

Een brain-drain. Wie kwamen uit het Zuiden naar het Noorden? Doorgaans mensen die wetenschap (know-how), geweten en geld veilig wilden stellen. Rijke emigranten in een niet-welvarend land.

Een tweede persoonlijke ervaring. Door mijn werk bij de Nederlandse Wereldomroep heb ik van Canada tot Australië vaak contact gehad met emigranten uit Nederland. Mij is daarbij opgevallen, dat zij hun vertrek uit Nederland probeerden te rechtvaardigen, door zich af te zetten tegen het land dat ze achter zich hadden gelaten. Soms denk ik: als de strijd tegen Spanje in onze gewesten tachtig lange jaren heeft geduurd - bijna drie generaties -; als vooral de Schelde voor Vlaanderen gesloten moest blijven; als Antwerpen klein gehouden moest worden; als aan katholieken in het Noorden niet die vrijheid gegeven mocht worden, die calvinisten voor zichzelf namen, dan zou zulk een houding wel eens ingegeven hebben kunnen zijn door gevoelens van *frustraties* van Vlaamse emigranten naar het Noorden. Gevolg daarvan: zich afzetten tegen het land van herkomst, dat kleinere in allerlei opzicht.²

In elke oorlog heb je haviken en duiven. Hoe meer er onderzocht wordt ten aanzien van de aanwezigheid van Vlamingen in Zeeland, Holland, enz., des te meer moet je vaststellen, dat de Vlamingen de haviken van het Noorden zijn geweest, de Hollanders - mirabile dictu - de duiven.

Het scherpst komt die tegenstelling tot uiting in de partijstrijd binnen de (in 1580) gegroeide Noordnederlandse onafhankelijke Republiek der Verenigde Nederlanden (ten onrechte zo genoemd). Die vinnige partijstrijd binnen de Republiek werd vooral gekanaliseerd in leerstellige twisten, die kennelijk met de Vlamingen waren mee-geëmigreerd. De in de Noordnederlandse geschiedenis en samenleving zo overbekende strijd tussen *rekkelijken en preciezen* had twee voormannen: de bikkelharde Goemare, Gommarus, de Bruggeling en de vrijzinnig-liberale Harmenszoon uit het zo oer-Hollandse Oudewater: Arminius. Niet omgekeerd dus.

Vertalen we deze religie-twisten naar de politiek - en dat is verantwoord m.b.t. die tijd - dan zie je dat het de Vlaamse radicalen waren, die het hoofd vroegen van Johan VAN OLDEBARNEVELT (U wellicht bekend vanwege het door VONDEL bezongen *stokske*, waarop de staatsman stutte op weg naar het schavot op het Haagse Binnenhof). De verdraagzame Geldersman was ingegaan op de verzoeningsgezinde politiek van Albertus en Isabella. Dit tot ergernis van merendeels Vlaamse Calvinisten in het Noorden.

De edele en liberaal denkende Hugo de GROOT uit Delft, een man van internationale rechtsallure, toen de juridische rechterhand van VAN OLDEBARNEVELT, werd tegelijkertijd opgesloten in Slot Loevesteyn. Dit alles op aan-

2. Van een afstand vraag ik me wel eens af of hier een parallel kan liggen met betrekking tot de vele Vlamingen, die om welke reden ook, naar Wallonië en Brussel zijn getrokken.

drang van “*de meest gepassioneerde ijveraars onder de Calvinisten: de Vlaamse ofte andere uytheemse*”.

Hugo DE GROOT wist de bijl van de beul te ontvluchten, dank zij de boekenkist-truc van zijn alerte vrouw. Op zijn vlucht naar Parijs, kwam hij in 1622 in Antwerpen aan. Daar ontmoette hij burgemeester ROCOKX (in het onlangs gerestaureerde Rocockxhuis?). DE GROOT kreeg daar de vraag van LIPSIVS voorgelegd - die als zoon van zijn rumoerige tijd pendelde tussen Leuven en Leiden, omdat hij zo moeilijk kiezen kon - of GROTIUS niet in de Zuidelijke Nederlanden wilde blijven, want ‘*we zijn één volk*’. Eén volk? De fijnproever, die Hugo DE GROOT ook was moest in de Zuidelijke Nederlanden vaststellen dat Vlamingen en Hollanders één ding met elkaar gemeen hebben: *hun afkeer tegen Spanje*; niet méér. In het kader van dit verhaal een opvallende uitspraak van GROTIUS, die toch een grote affiniteit had voor de Latijnse wereld en wetenschappelijke relaties had in de Zuidelijke Nederlanden. DE GROOT wijst op een *gezamenlijke afkeer tegen Spanje*.

Je zou dus kunnen zeggen: in die als *gezamenlijk* ervaren afkeer tegen Spanje, moeten Zuid en Noord elkaar toch gevonden hebben? Maar de weerstand tegen Spanje werd voedingsbodem voor de wortels van het elkaar niet-verstaan.

Toen Frederik HENDRIK in 1635 probeerde om - in zijn vaders voetspoor - de Spaanse Nederlanden voor zich te winnen, rekende hij op die afkeer in het Zuiden tegen Spanje; ten onrechte. De Contra-reformatie had haar werk gedaan.

In feite heeft de vrijheidstrijd Noord en Zuid van elkaar *vervreemd*.

IJZEREN GORDIJN

Toen de vrijheidstrijd beëindigd werd in 1648 bij de Vrede van Münster³ werd er in feite een ijzeren gordijn neergelaten langs een strategische frontlijn. De vervreemding kon daardoor de volgende 150 jaar alleen maar voortwoekeren. Er was tussen Noord en Zuid een niemandsland geschapen; bepaald niet uitnodigend tot contact; dat gebied werd *Noord-Brabant* genaamd. Diest kon zich niet langer oriënteren op Breda; Bergen-op-Zoom niet langer op Antwerpen. Vervreemding groeide daardoor ook in het gedrag van mensen en vooral in wat een mens tot medemens maakt: in het *taalgebruik*.

Het zijn de 150 jaren, waarin Vlaamse ‘ijveraars’ in het Noorden alles op alles hebben gezet om de Noordnederlandse Republiek te maken tot een

3. Het toen meest vervlaamste deel van de Republiek, Zeeland, weigerde te tekenen.

politieke Europese en wereldmacht. In dat kader vormden de Zuidelijke Nederlanden voor het machtige Noorden niet veel meer dan een bufferstaat, (een satellietland bijna) tegen het in nationalisme krachtig groeiende Frankrijk. Langs wat nu de Belgisch-Franse grens is - van Ieper tot Namen - bouwde het Noorden forten en legde het garnizoenen ; bepaald geen Noordnederlandse aanwezigheid in het Zuiden die prikkelt tot begrip voor elkaar ; zeker niet indien die presentie door de Zuidelijke Nederlanders betaald moest worden !

Kortom: de periode die in 1648 begon, werd een tijdperk waarin de Zuidelijke Nederlanden voor het Noorden amper bestonden. Een houding van hooghartige onverschilligheid die met vertraagd effect nog lang zou doorwerken.

Het is overigens de Zuidnederlandse aanwezigheid in het Noorden geweest, die de Republiek groot heeft gemaakt. Nog altijd kijken Noord- én Zuidnederlandse ogen je vragend en wantrouwend aan als je vaststelt, dat

- 'ons' Delfts Blauw vereeuwigd kon worden door Vlaams glazuur ;
- dat het fraaiste deel van de Amsterdamse grachtengordel door Vlaamse architecten in één grandioos gebaar is neergezet ;
- dat de Zaanse molens gedreven werden door dat wonderlijk samengaan van de wind in het open Hollandse waterland en Vlaamse wils- en werkracht ;
- dat het Beemstermeer is drooggemalen op voorstel van Dirck VAN OSS uit Antwerpen, die zijn kapitaal vruchtbaar wilde beleggen ;
- dat de plannen tot drooglegging van de Zuiderzee - Hollands glorie, potverdorie! - als eerste zijn uitgewerkt op de tekentafels van Hendrik STEVEN, zoon van de befaamde Bruggeling Simon STEVEN ;
- dat de ontdekkingsreizen van de Oost- en Westindische Compagnie te herleiden zijn tot het cartografisch genie van ds. Plancius Pieter PLATEVOET uit Dranouter bij Ieper ;
- dat de Muiderkring haar intelligente gezelligheid dankt aan BARLAEUS uit Antwerpen, aan VONDEL - via een omweg over Keulen, een Sinjoor - aan de warme persoonlijkheid van de Vlaamse Noortje HELLEMANS, Mevrouw Eleonora HOOFT-HELLEMANS ;
- onze Keukenhof zou niet het bloembollenhart van Europa zijn, zonder de speurzijn in Turkije van Karel VAN DER SLUIS, CLUSIUS, uit Frans-Vlaanderen.

De goudeneeuwse glorie, die niet binnen de muren van het Amsterdamse Rijksmuseum te houden is, ontleent haar glans aan de Exodus van 1584-85 - straks vierhonderd jaar geleden - na de val van Gent en Antwerpen in Spaanse handen.

Exodus. Ik gebruik het *bijbels* begrip hier met opzet. De Calvinistische Vlamingen waanden zich als het uitverkoren volk van Israël. Ik mag hier verwijzen naar de bijdrage van Em. Hoogleraar J.C. BOOGMAN (opvolger van GEYL aan de Universiteit van Utrecht) in het voor de verhouding Noord-Zuid

onmisbaar en onvolprezen tijdschrift 'Ons Erfdeel'.⁴ Hij ging na waar de Nederland-Gidsland-conceptie vandaan komt, anders gezegd: dat zo snel geheven 'Hollandse' vingertje, als er weer eens iets in de wereld misgaat. Heeft het Vlaamse wortels?

En hoe reageerde de 'autochtone' bevolking? De vraag is dan: wat hadden de toen bepaald niet welgestelde Hollanders voor verweer tegen die overvloed van rijke Vlamingen en Brabanders? Weer moet ik denken aan een persoonlijke ervaring met betrekking tot hardwerkende en dus al gauw succesvolle Nederlandse emigranten in Australië, Canada, enz. De daar reeds eerder gevestigde Canadezen, Australiërs, enz. reageerden vaak aldus: "Wij mogen dan niet zo rijk zijn als jullie, hardwerkende nieuwkomers; wij hebben wél de oudste rechten hier". En ze gaan hooghartig aan de rijke nieuwgekomen buur voorbij. Kunnen dáár misschien de wortels liggen van het *meerwaardigheids-gevoel*, dat het Noorden zich ten opzichte van het Zuiden heeft aangewend.

Vraag, geen antwoord.

4. "Wij hebben daarbij vooral te denken aan ... bovenal de neiging situaties elders in de wereld te beoordelen op grond van een gevoel van morele superioriteit met het daarmee verbonden verlangen een voorbeeld te zijn voor de wereld". *Ons Erfdeel* 2/84, blz. 170.

Aan het einde van de achttiende eeuw golfd en over West-Europa de woelige ideeën van - samengevat - de Franse Revolutie. Ten diepste ging het daarbij om de vraag naar medezeggenschap van mensen, daar waar anderen over hun lot beschikten. Opnieuw is het boeiend het streven naar vrijheid van de 'burgers' in Zuid en Noord naast elkaar te leggen.

In beide deelgebieden van de Nederlanden een opstand tegen het fungerend gezag. In de Zuidelijke Nederlanden betekende dit: verzet tegen het volksvreemde Oostenrijk, verpersoonlijkt door JOZEF II, de verlichte despoot maar ook - naar een typering van de historicus dr. L.J. ROGIER - de *keizerlijke albedil*. In de Noordnederlandse Republiek kanaliseerde zich de vrijheidsdrang via de patriottenbeweging tegen Oranje en de regentenkliek. In het Noorden is het de tijd van de 'Bataafse Omwenteling'.

In de toen Oostenrijkse Nederlanden haalde JOZEF II (juni 1789) een streep door de Blijde Inkomsten; reactie: de *Brabantse Omwenteling*.

Omwenteling dus aan beide zijden van de grens. Dat lijkt dan ook het enig gemeenschappelijke. De Bataafse omwenteling is er een van een kleine, invloedrijke groep intellectuelen, die zich modieus richtten op Frankrijk. De Brabantse omwenteling is veel meer een sociale revolutie, die broeide aan de onderkant van de samenleving. De taal van de Bataafse omwenteling is het Frans; de taal van de Brabantse is - zeker bij voorman Jan Frans VONCK - het Nederland. (In 1788 had Jan Baptist VERLOOY zijn "Verhandeling op d'onacht der moederlyke taal in de Nederlanden" geschreven). De spreekbuis van de Brabantse revolutie, Hein VAN DER NOOT, spiegelde zich aan de opstand van de Geuzen; hij zocht contact met het Huis van Oranje, probeerde zelfs Hollands Stadhouders WILLEM V over te halen om zijn zoon, WILLEM VI (we komen hem in 1815 tegen in Brussel als Koning WILLEM I) af te staan voor de Zuidelijke Nederlanden; er werd gedacht aan de een of andere vorm van confederatie met het Noorden.

Kortom: vele aanwijzingen, dat Zuid en Noord, in het kielzog van de Franse Revolutie, op een stroomversnellende wijze in elkanders vaarwater konden geraken. Maar het Noorden bleef doof; 150 jaren van ontkennen der Zuidelijke Nederlanden hadden hun werk gedaan. Voor de Republiek zou samengaan o.a. betekend hebben: een vrije Schelde⁵ en dus: concurrentie

5. Jozef II had al eerder geprobeerd om de Schelde 'open en vrij' te verklaren; oktober 1784. Holland vuurde terstond op het eerste het beste Zuidnederlandse schip, dat dacht vrijuit te kunnen varen. De Hollandse marine raakte de soepketel van het Belgisch schip. "La guerre de la marmite", de soepketel-oorlog, die overigens meer lijkt te zeggen van de kwaliteit van de soep dan van de marine ...

voor Amsterdam. In het Noorden dacht men bij het trefwoord van die dagen - vrijheid - aan eigen vrijheid, eerder dan aan vrijheid voor anderen.

Samenvattend: een golf van vrijheid ging over Europa. De taal in Nederland, als voertuig van de ideeën, was het Frans; in Vlaanderen juist Nederlands. De Vlaamse patriotten deden een beroep op Pruisen om de Oostenrijkers te kunnen verjagen; een Pruisisch leger werd naar de Noordelijke Nederlanden gestuurd om de (anti-Oranje) patriotten onder de duim te houden. De Nederlandse patriotten vluchtten - via Vlaanderen - naar Frankrijk; de voortrekkers van de Brabantse Omwenteling haastten zich noordwaarts. VONCK en VAN DER NOOT verzamelden rond Breda een Patriottenleger om in het Zuiden de Oostenrijkse bezetting te verdrijven en daar dan de 'Verenigde Staten van België' te vestigen, naar het voorbeeld van de Amerikaanse Revolutie, (een omwenteling waar de Noordnederlandse patriotten juist zo warm voor liepen).

Op hun vluchtweg, en later trouwens in Rijsel, zouden de voormannen uit Noord en Zuid elkaar ontmoet kunnen hebben. Zouden ze elkaar ook verstaan hebben? Er zou een avond te vullen zijn met te citeren uit brieven van vluchtende patriotten, b.v. die van Gerrit PAAPE. Deze pende tijdens zijn verblijf in Vlaanderen boekdelen vol met karikaturen in letters van de Vlaamse samenleving. In wezen zijn het dezelfde verhalen die je vandaag de dag nog kunt horen van Nederlanders die - als weleer de Noordnederlandse patriotten - Vlaanderen slechts kenden, als de - helaas - te nemen hindernis op weg naar Frankrijk. Het zijn brieven over lekker eten "*tenminste vier portiën vlees, tegen een portie groente*"; over de dames: "*zo luchtig gekleed*"; over gaten in de muur "*en men plakt er een kouzijn in*"; de "*Vlaamsche Taal is verre van beschaafd; het invoeren van de Fransche Taal is eene goede staatkundige trek*"; "*ik vind hier gebruiken en zeden die mij doen lachen*".⁶

Nogmaals: over West-Europa trok de bevrijdingsideologie, de ideeën van de Franse Revolutie; ze trok over onze gewesten. Men vond elkaar daarin niet.

DE FRANSE BEZETTING

Zou men elkaar kunnen vinden in het verzet tegen keizer Napoleons hegemonie over Europa? Ook daar - het verhaal wordt eentong - eerder een de beide

6. Karel JONCKHEERE heeft uit deze boven-moerdijkse stereotiepen rijkelijk kunnen putten voor zijn boekje *Lodewijk van Deyssel e.a.*, de vertekening van de Zuidelijke Nederlanden in de Noordnederlandse letterkunde. Manteau, 1977.

gemeenschappen *uit elkaar drijvende* reactie. Waarom? De Franse inlijving begon in de Zuidelijke Nederlanden in feite reeds in 1793. In Nederland 'pas' in 1810. Dat verschil van bijna twintig jaren betekende twintig jaar van een bewuste en systematische verfransing van Vlaanderen. Ze paste geheel in de Franse staatsfilosofie: de verfransingspolitiek: één staat, één taal.

In Nederland is er - cultureel gezien - geen principiële afkeer geweest tegen die Franse présence. Taal was nu eenmaal geen kwetsbaar gegeven in de Noordnederlandse samenleving met zijn handelsopenheid naar vreemde volken en talen. Integendeel: in Nederland koketteerde men in die dagen graag met het Frans. Het is de periode waarin we 'modieus' Franse woorden in onze taal opnemen, tot in het overdrevene toe. (Nog altijd *feliciteren* Nederlanders elkaar op de verjaardag; *geluk* is zo gewoon).

In zeker opzicht waren Noordnederlanders helemaal niet anti-Frans. Toen tijdens de bezetting Napoleon voet- en paardenvolk nodig had, de conscriptie, schreven Noord-Nederlanders bij honderdtallen in. Ze waren tot lang voorbij de Franse bezetting trots op het feit, dat ze behoord hadden tot Napoleons snobistische Garde d'Honneur, dat ze de bruggen gebouwd hadden over de Berezina, die de aftocht van Napoleon veilig hadden gesteld. In Vlaanderen - en zeker in de Kempen - verzette de bevolking zich tegen de conscriptie. Verschil in reactie op (vrijwel) een en dezelfde bezetting.

Ander voorbeeld: in september 1799 probeerde een Engels invasie-leger de Frans-Bataafse omwenteling te onderdrukken. Het werd daarbij moreel gesteund door de naar Londen (in 1793) verdreven Oranje-familie. In dat leger kwam de latere Koning WILLEM I mee. Aangekomen in Alkmaar, hoopte hij op de sympathie van de Noordhollandse bevolking. Deze bleef uit; daarbij is te bedenken, dat vanuit de verzetsbeweging in de Zuidelijke Nederlanden toen gerekend werd op steun uit het Noorden; dan zijn we aanbeland bij de befaamde Boerenkrijg. In die strijd werd geroepen om ORANJE, als symbool van een toekomstige vrijheid. ORANJE, verdreven uit het Noorden, als teken van het Ancien Régime. Het zelfbewustzijn dat aan de basis lag van de Boerenkrijg, 1798, was een geheel andersoortig bewustzijn, dan dat waar de Bataven voor vochten.

Nóg een wezenlijk verschil: de Franse bezetting betekende voor België: sluiten van kloosters, enz. Juist door het sympathiseren met de ideeën van de Franse Revolutie - en voor een deel vanwege de Franse bezetting - kreeg het Noordnederlands katholicisme, na ruim twee eeuwen van calvinistische overmacht, geestelijk en materieel de ruimte om kerk te kunnen zijn.⁷

7. De knusse schuilkerken, Hollands-Roomse binnenhuisjes, waren vaak juweeltjes van heimwee-in-hout naar de marmeren barokkunst van de kerken in de Zuidelijke Nederlanden, maar dan op Madurodamschaal. Museum Amstelkring in Amsterdam (*O.L.H. op Solder*) is een typerend voorbeeld van de hang van Noord-Nederlandse katholieken naar het Zuiden.

Kortom : gezamenlijk zuchtend onder het Franse juk, maar niet uit nood tot elkaar gedreven. Zo verschillend was de reactie, dat het echte samengaan van Zuid en Noord in het ongedeelde Koninkrijk van WILLEM I (1815-1830) bij voorbaat moest mislukken.

HET 'VERENIGD' KONINKRIJK?

Er is naar aanleiding van de herdenking van 150 jaar België in 1980-81 meer dan voldoende gepubliceerd, om vast te mogen stellen, dat óók in België aanvaard wordt, dat Koning WILLEM I oprecht heeft getracht de Nederlanden tot een geheel te smeden. Die eenheid was "*de mooiste droom, die ik ooit gedroomd heb*"; een *droom* dus, geen werkelijkheid. Voor een diepwortelende versmelting zijn in principe twee *gelijken* nodig. Waren die er? Verschillen dringen zich op.

Noord-Nederland bevrijdde zichzelf van de Fransen, 1813; de Zuidelijke Nederlanden *werden* bevrijd door de geallieerden van toen. Het Noorden had derhalve recht van mee-spreken tijdens het verdeel-en-heerscongres van 1815 in Wenen. Daar werd *over het Zuiden* gesproken en beslist.

Twee gelijken? Met vrome woorden had Koning WILLEM I verwezen naar WILLEM VAN ORANJE. De twee leefgemeenschappen waren derhalve in 's Konings ogen "*kinderen, te lang aan elkander onttrokken*". De Zuidelijke Nederlanden werden in de ogen van de kersverse koning gevormd door "*gewesten, die van de vroegste eeuwen af, onser geschiedenis deelachtig zijn*". *Onser geschiedenis*; dit laatste is geen koninklijke verspreking geweest! Ten diepste zag - ook - WILLEM het ongedeelde koninkrijk als "*de voortzetting van de Republiek, met toevoeging van gewesten*". Van meetafaan lag een Holland-centrische visie aan de basis van het nieuwe koninkrijk.

En toch: WILLEM I heeft het goed bedoeld en aan zijn goede bedoelingen metterdaad vorm willen geven. Herinneringen te over, zeker in deze contreien: de Universiteit van Gent, 1817; het Kanaal van Gent naar Terneuzen, 1825; in Oost-Indië liet WILLEM het Sultanaat Sukadana omdopen in Nieuw-Brussel; in 1826 werd de Zuid-Nederlander Burggraaf DU BUS, Gouverneur van de grootste Westeuropese kolonie in Azië; aan Willems hof was alléén de Opperstalmeester een *Noord-Nederlander*.

Dan zijn taal-politiek. WILLEM was in zekere zin teveel een 'omgekeerde' NAPOLEON. De cultuur-politiek van de Franse keizer betekende verfransing van Vlaanderen; Willems politiek beoogde te leiden tot een vernederlandsing van Wallonië. Franssprekende ambtenaren in Vlaanderen dienden binnen vier jaar Nederlands te kennen, of anders: overplaatsing naar Wallonië. Willems taaldwang - één staat, één taal, dan wordt het ook wel één volk - riep verzet op; óók in Vlaanderen, waar men in vernederlandsing te veel de 'Hollandse ziekte' meende te moeten onderkennen. Ten onrechte⁸.

8. Ik kan me zo levendig herkennen in de reactie van WILLEM I, toen een Sinjoor de koning doorzaagde over Tirlémont. En WILLEM - toch al een ongeduldig man - alsof hij het (later) zo bekende suikerklontje omdraaide: "Te Tienen spreekt men goed Vlaams, Mijnheer".

Ik durf de stelling aan, dat juist Willems goede bedoelingen averechts hebben gewerkt. Denk in dit verband ook aan Willems terechte zorg voor de wetenschappelijke kwaliteit van de priesteropleiding, en - dientengevolge - de oprichting van het gewraakte Filosoficum in Leuven.

Overigens: in het Noorden was de publieke opinie deze, dat WILLEM het Zuiden voortrok.

Overdrijf ik als ik stel, dat juist door de poging om tot echte eenheid te komen de twee leefgemeenschappen (verder) uiteengedreven werden? Het is duidelijk, dat de kloof tussen Noord en Zuid, na 1830 alleen maar groter kon worden.

JAREN VAN FRUSTRATIE

De jaren van het touwtrekken om de boedelscheiding (1830-1839) zijn de jaren van frustratie in de onderlinge verhouding. De jaren van het touwtrekken om de erfenis. Eén paragraaf uit de scheidingsakte moet U goed vasthouden. In het Londense 'Jalta' van 1839 - vredesverdrag tussen België en Nederland - werden Luxemburg en Limburg eenvoudigweg in tweeën gehakt.

Het jaar 1839. Uithuilen en opnieuw beginnen. WILLEM I zocht troost bij Henriëtte d'OULTREMONT; zó intens was de verhouding Noord-Zuid verziekt, dat de aristocratisch-prudente Henriëtte voor 'muiterswijf' werd gescholden in het Noorden. In het Zuiden legde België in zijn Volkslied de Oranjehaat in woorden vast. (Overigens: één grote uitzondering op de Belgische anti-Oranjeregels is het Orangistische Gent, of misschien kan ik beter zeggen: het door WILLEM I geïndustrialiseerde en dus Orangistische Gent?).

Wie zich in die periode niet door frustratiegevoelens uit het veld lieten slaan: de Vlamingen, die de kans gegrepen hadden om tussen 1815 en 1830 zich te sterken in hun Vlaamse eigenheid, de letterkundigen. Hun voorman bij uitstek: Jan-Frans WILLEMS, adjunct-archivaris van Antwerpen. Hij bleef dwars door het ruziën om de erfenis contact zoeken met confraters uit het Noorden; voor hem geen vijand-denken. Hij heeft wel de tol betaald voor die - nu grensoverschrijdende - betrokkenheid op het Noorden. Verdacht, gecensureerd, werd hij in 1831 weggepromoveerd naar het land van Reinaert de Vos, Eeklo; strafexpeditie voor de Vader van de Vlaamse Beweging.

Kreeg die beweging de aandacht in het Noorden, die zij nodig had? Niet bij de 'verlichte' BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, "*Vlamingen zouden er beter aan doen minder op de Fransen te smalen*"; niet bij de regentesk-hautaine VAN LENNEP: "*de enige man die in België kan lezen is de Waal*". Twee, die zich tenminste nog een oordeel hadden aangemeten over het Zuiden ...

POTGIETER had lang genoeg in Antwerpen verbleven, om beter te kunnen weten. Hij nam een uitnodiging aan van Jan-Frans WILLEMS om de eerste

aanzet te geven - over de staatsgrenzen heen - tot, wat nu heet, *culturele integratie*. In 1837 begon POTGIETER met DE GIDS.⁹ Hij nam zich voor om de kolommen óók open te stellen voor werk uit Vlaanderen. Na zeven jaar maakte POTGIETER een eerste balans op. Tot zijn spijt moest hij vaststellen, dat er amper Vlaams werk was opgenomen. "*Waartoe een volk terugzinkt, als het de weg der vaderen verlaat*". Verlaten van de weg der *Vaderen*? Voor POTGIETER was die weg de *Hollandse* weg. Die route zou nog lang bepalend zijn voor de belangstelling in het Noorden voor het Zuiden.

DE ROMANTIEK

Op de puinhopen van Napoleons failliete rijk in Europa bloeide de Romantiek.¹⁰ Idealistische reactie op verlichte rationalisme. Na het inter-nationale deficit van de Franse keizer bloeide het, op volkseenheid gerichte, *nationalisme* op. Terug naar de bron, was de slogan in heel West-Europa. Gevoed in een versnipperd Duitsland, dat onder invloed van de Romantiek naar een politieke eenheid zocht, waaierte de Romantiek uit over de Lage Landen. Noord en Zuid *gezamenlijk* terug naar de ene bron van de Nederlandse cultuur? Letterkundigen aan beide kanten van de in 1839 per verdrag vastgelegde demarcatielijn gingen op zoek; samen, inderdaad. Aan de noord-zijde mensen als BILDERDIJK; ten zuiden WILLEMS, CONSCIENCE, Gents stadsarchivaris DUIJSE, de dichterlijke heraut van Gent, LEDEGANCK. Het terug naar de bron werd in ons beider gewesten aangeboord door de germanist HOFFMAN VON FALLERSLEBEN. Deze oer-Duitser (die in 1841 het "Deutschland, Deutschland über Alles" zou dichten) ging in Zuid en Noord op zoek naar Middelnederlandse - voor HOFFMANN wellicht eerder *Nederduitse* - handschriften). Hij wakkerde de belangstelling voor de oude letteren zodanig aan, dat deze leidde tot de z.g. Taal- en Letterkunde Congressen¹¹, oprechte pogingen om dwars door de staatkundige scheidslijn heen, elkaar te vinden. Een der eerste vragen - naar Duits voorbeeld - was de vraag om het vastleggen van onze gemeenschappelijke woordenschat in een Groot-Nederlands Woordenboek.

9. De jaargangen van dit literaire tijdschrift kunnen een rijke bron zijn voor een studie over de Vlaams-Nederlandse verhouding in velerlei opzicht; vooral ook illustratie van een niet-verhouding.

10. Een geschilderd voorbeeld van deze cultuuruiting is het grote doek dat MATTHIJS VAN BREE vervaardigde voor het stadhuis van Gent: het bezoek van WILLEM VAN ORANJE aan Gent na de beeldenstorm. Koning WILLEM I schonk het in 1819 aan de stad.

11. Ontleed je de lange serie Congressen dan is deze een boeiende thermometer om de belangstelling van Noord en Zuid voor elkaar te peilen.

Wilde men dat alfabetisch-lexicografisch inrichten, dan diende er een vaste afspraak gemaakt te worden voor een spelling. (Hier in Gent was in 1841 al tot een spelling besloten ; deze zette zich enigszins af tegen die welke gebruikelijk was in Nederland ; (de Hollandse spelling overnemen werd in het Zuiden uitgelegd als een sympathie voor *Orangisme en Protestantismus*).

Het was de door Uw Ring in ere gehouden Ferdinand SNELLAERT uit Kortrijk, die het initiatief genomen had voor de Taalcongressen. SNELLAERT had in Utrecht medicijnen gestudeerd, hij was militair arts geworden en had - letterlijk en figuurlijk ! - de wonden geheeld, geslagen tijdens de Tiendaagse Veldtocht. In 1838 had hij zich hier in Gent als arts gevestigd. Wellicht juist vanwege zijn verblijf én in Nederland én in Vlaanderen had hij belangstelling voor het gebruik van de taal. Hij was het, die in 1836 de Maatschappij had opgericht met de - vermoed ik - voor toen toch gedurfde naam "*De Tael is Gantsch het Volk*", naar een versregel van Prudens VAN DUIJSE.

Het eerste Taalcongres werd hier in Gent, 1849, gehouden in de aula van de Universiteit. Het was een eerste poging tot culturele integratie. Maar op het eerste congres al bleken de *tegenstellingen*. De Vlamingen stelden voor om een commissie te benoemen, die studie zou gaan maken van het gebruik van het Vlaams in het onderwijs in België. Prompt lieten de Nederlandse congresgangers weten, dat zij zich niet konden mengen in "*de meer huishoudelijke zaken der Belgische Staatsinrigting*". Zelfs Alberdingk THIJM, toch de propagandist van Vlaanderen in het Noorden, sprak in deze geest.¹²

Op die Nederlandse Taal- en Letterkundecongressen, die de culturele verstrengeling wilden bevorderen, botsten de meningen eerder dan dat ze gestalte gaven aan SNELLAERTS' opzet : de heel-Nederlandse visie, (die hem nog dierbaarder was dan de Vlaamse gedachte).

Vat ik in grote lijnen de tegenstellingen samen :

- het verschil in *staats*-denken in Nederland, tegenover het meer *volks*-denken in het Zuiden ;
- beginnen met studie te maken van de *middeleeuwen*, de Vlamingen ; of
- de Nederlanders - : de letterkunde begint bij HOOFT en HUIJGENS ;
- de Vlamingen wilden de Taalcongressen *politiseren* ; de Nederlanders zouden graag zien dat heel België vernederlandst werd, maar, "*wij kunnen daar niet aan mede werken*". Nederlanders waren bang hun vingers te branden aan het Vlaams probleem ;
- in 1852 pleitten de Vlamingen al voor een *Taalverbond* ; de gedachte daaraan werd door Nederland pas in 1980 vertaald in de *Taalunie*.

12. Terzijde : op dat eerste congres protesteerde een Nederlander tegen het feit, dat boeken die in Nederland werden uitgegeven, in het Zuiden herdrukt werden en dan goedkoper op de boekenmarkt van het Noorden werden verkocht ...

Er was nóg een tegenstelling die juist op de taal-congressen naar voren kwam. De Nederlandse deelnemers hebben keer op keer de Vlaamse congresgangers gewaarschuwd zich minder te richten op de *Germaanse* wortels van de Nederlandse taal.¹³

Kortom: taal- en Letterkundecongressen, bedoeld als uiting van gezamenlijkheid, brachten de verschillen in benadering zodanig duidelijk naar voren, dat de verwijdering groter werd.

In het voor beide landen cruciale jaar 1856 bleek dat al heel duidelijk. Het was het jaar waarin België het 25 jarig bestaan van het Koninkrijk herdacht; in het Noorden ging het om de viering van de Tiendaagse Veldtocht. Dit laatste betekende in Nederland de geboorte van het befaamde Amsterdamse standbeeld De Eendracht, in de mond van de - nooit om een rake typering verlegen - Amsterdammer: Naatje OP DE DAM. Een standbeeld van de Nederlandse Maagd, hartje hoofdstad, vóór het koninklijk paleis, als een *anti-Belgisch symbool*. Het werd vervaardigd door - nota bene! - de Antwerpenaar ROUSSEAU. Voor eeuwig moest het de afschuw tegen België vasthouden.¹⁴ In datzelfde jaar, waarin Nederland de Tiendaagse Veldtocht nog eens triomfalistisch overdeed, - 1856 - richtte Jan VAN RIJSWIJCK ook een monument op: *het Grievencomité*. Reactie in Nederland: "Dat is eene overdrijving", het Comité "gebruikt een beledigende taal, die de Commissie niet tot ere strekt". Toen even later in Vlaanderen een poging gedaan werd om het Nederlands ook toe te staan in het Hoger Onderwijs, schreef de NRC: "eene overdrevene richting". Geen begrip dus.

Opnieuw: de Romantiek leidde tot uitdiepen van de gemeenschappelijke taal en letteren, maar op zoek naar de wortels, spitte men langs elkaar heen.

DE FRANS-DUITSE OORLOG

Gaan we (1860-1870) van het culturele naar het *politieke* domein. Het zijn de jaren, waarin Europa meer en meer de dreiging ging voelen van de Frans-Duitse tegenstelling; hoofdrolspelers: NAPOLEON III en BISMARCK.

13. Dat de oriëntatie op de parallele beweging in Duitsland onder de Vlamingen sterk leefde, kan blijken uit het feit, dat Hippoliet van Peene - toen hij in 1847 zocht naar een lied voor Vlaanderen - zijn inspiratie vond in het "Sie sollen ihn nicht haben/ den freien deutschen Rhein".

14. Voor eeuwig? Naatje verloor al gauw haar neus, arm en - symbolisch? - het hoofd. Slechte steensoort was er gebruikt. Rousseau moet de uitvinder zijn van wat later wel genoemd is: een Belgische oplossing.

BISMARCK vond in het groeiend nationalisme - uiteindelijk te herleiden tot de geest van de Romantiek - het excuus om er naar te streven, dat de grenzen van het 'ene' Duitsland zouden samenvallen met de 'taal'-grens, de idee dus van de volkseenheid. NAPOLEON III zocht zijn natie-denken te verwezenlijken door de grenzen van Frankrijk samen te laten vallen met natuurlijke - en dus strategisch voordelige - scheidingen als b.v. Rijn en Maas; hij wilde vanuit die visie dan ook de (Duitssprekende) Elzas bij Frankrijk inlijven.

BISMARCK en NAPOLEON III leden beiden aan expansiedrift. BISMARCK had zich al eens laten ontvallen, dat hij niet begreep, dat NAPOLEON III "*dat Belgische democraten nest niet inpalmt*". Julius DE GEYTER - hoofdrolspeler in de Vlaamse Beweging - meende zeker te weten dat "*Von Bismarck en Napoleon III hadden voorgesteld, dat Frankrijk België en Pruisen Holland zou nemen*". De Nederlandse kroonprins, die - vanwege familieruzies - in Parijs verbleef, wist van daar te melden dat 'Parijs' ervan "*overtuigd was, dat de Pruisen ons binnen twee jaar zullen bezetten*"; enz.

Onder die druk was het duidelijk dat Nederland en België steun zochten bij elkaar. Op het Taalcongres van 1867 pleitten de Vlaamse congressisten er voor om "*samen een vuist te maken tegen Frankrijk en Pruisen*". Het politiek eerst zo vijandige klimaat (1839!) begon - mede onder de druk van buitenaf - te ontdooien. Dank zij hun gemeenschappelijk ervaren rheuma hadden Koning LEOPOLD en Koning WILLEM elkaar in 1860 in Wiesbaden ontmoet. Het jaar daarop - 1861 - waren er officiële staatsbezoeken gewisseld. Het klimaat leek gunstig. De anti-Oranje-regel was uit het Belgische Volkslied geschrapt; de Scheldetol was - zij het duur betaald - in 1863 door België afgekocht; de roep om een Tolunie was hoorbaar; Charles ROGIER zocht contact met Nederland om te vragen of dat land niet bereid was een paar eilanden van zijn Oost-Indische archipel aan België af te staan; bij de boedelscheiding van 1839 zou België toch ook eigenlijk recht gehad hebben op een deel van het geheel, dat - volgens ROGIER - té groot was voor het kleine Nederland.

Al die beginnende contacten liepen vast in 1867 op de z.g. *Luxemburgse kwestie*. Koning WILLEM III (nog geboren in Brussel!) was Groothertog van Luxemburg. Hij wilde zijn Groothertogdom verkopen aan NAPOLEON III. België uiteraard woedend; te begrijpen, want als er één land was, dat recht had op het gescheiden Groot-Luxemburg, dan de staat België. Met hoeveel pijn en protest had België zich niet neergelegd bij het Verdrag van 1839, waarbij Limburg en Luxemburg *gehalveerd* werden. Nu was het Groothertogdom, behalve privé-bezit van de Oranjes, ook een militair-strategisch bolwerk, zeker voor de wijze van oorlogvoeren midden vorige eeuw. BISMARCK stak er derhalve een stokje voor; de koop ging niet door. Maar de verhouding België-Nederland had erdoor geleden.

Even later brak de Frans-Duitse oorlog uit. Twee bedreigde kleine landen, zouden zij elkaar vinden? Het verhaal wordt eentonig. Op het verloop van die oorlog reageerden Nederland en België geheel *averechts*. Met een euforie,

die verwees naar de Gulden Sporenslag, juichte Vlaanderen over de nederlaag van de Fransen. Het huldigde het Duitse genie, dat in staat was geweest die nederlaag toe te brengen: Bismarck, Pruisen. Nederland was terzelfdertijd - juist vanwege die Franse nederlaag - doodsbenaauwd dat BISMARCK in zijn overwinningsroes zijn annexionistisch streven zou doen uitstrekken tot aan de Noordzee; Nederland, Nederduits?

Door het verloop van de Frans-Duitse oorlog zijn ook *Vlaanderen* en Nederland verder van elkaar verwijderd. De contacten die er zijn, worden gefrusteerd door het verschil in visie op het begrip 'natie': de *etnische* natie, resp. de *staatkundig bepaalde* natie. In feite sluit Nederland zich meer en meer af voor de Vlaamse kwestie. Het wordt de periode van schier hooghartige onverschilligheid. Het is de tijd waarin Vlamingen Nederlandse kranten overspoelen met ingezonden artikelen in de geest van: "*jullie publiceren meer over Siberië en de Binnenlanden van Africa dan over Vlaanderen* (VUYLSTEKE, 1861); of: "*waarom maken jullie je zo druk om sociaal onrecht in Hongarije, Polen enz. en zien jullie onze kwestie niet, die toch ook jullie kwestie is*".¹⁵

Er is in die periode nóg een punt dat toenadering tot elkaar bemoeilijkt heeft: de *Vaderlandse Geschiedenis*. Dit 'vak' dankt zijn eng bestaan aan de glorie tijd van het negentiendeeuwse nationalisme; het wilde vaak een historische rechtvaardiging van dat nationalisme zijn. Op de scholen werd vanaf midden vorige eeuw aan Nederlanders geleerd dat hun Vaderlandse geschiedenis eerst goed begon bij de tachtigjarige oorlog, en men verzweeg de Zuidnederlandse vóór-geschiedenis. In België ging - wat later - Henri PIRENNE in zijn *Histoire de Belgique* 'bewijzen' dat Vlaanderen en Wallonië van meetafaan bij elkaar hebben gehoord. Eerst Prof. Pieter GEYL zou de eng-Hollandse geschiedbeschouwing doorbreken. Maar toen deze eminente geleerde - kritische voorstander van de heel-Nederlandse gedachte - in 1935 benoemd moest worden tot hoogleraar geschiedenis aan de Rijksuniversiteit van Utrecht, aarzelde Koningin WILHELMINA het betreffende Koninklijk Besluit te tekenen: "*krijgen we dan geen oorlog met België?*" Letterlijk, GEYL, enkele jaren voor zijn dood.

15. De parallel van deze kanttekeningen bij het beleid van Nederlandse media werd in de jaren zestig van deze eeuw ook gehoord in Vlaanderen t.a.v. de Nederlandse televisie, die meer aandacht besteedde aan onrecht in Latijns-Amerika dan ten zuiden van de staatsgrens.

De Frans-Duitse oorlog van 1870 droeg de kiem in zich van de wraakoefening, die de eerste wereldoorlog zou zijn. In tegenstelling tot België, werd Nederlands neutraliteit door de Duitsers geëerbiedigd. Een kleine één miljoen Belgen, meest Vlamingen, vluchtten vóór de Duitse - toen niets en niemand sparende - vijand uit naar Nederland. Treinen met aan elkaar gekoppelde wagons vol 'verdriet van België' kwamen aan in Roosendaal, Hulst, Maastricht. Honderdduizend zijn daar de oorlog lang gebleven.¹⁶ In feite is het ontroerend om - met terugwerkende kracht - te zien, hoe Nederland bemoeierig-lief *gastvrijheid* heeft verleend aan de Belgische vluchtelingen. Er werden spaarbankboekjes beschikbaar gesteld, waar geld op gestort werd voor 'straks', om weer opnieuw te kunnen beginnen, daar waar eens Ieper had gelegen; er werden academische cursussen georganiseerd; kappers kaptten Belgische vluchtelingen gratis, enz. Als er toen televisie was geweest, zouden Nederlanders het gironummer van de actie 'Een voor België' van buiten hebben gekend. Ik vermeld een en ander wat uitvoerig, om de vraag te kunnen stellen: basis voor een vlotte integratie, zoveel Vlamingen binnen de Nederlandse leefgemeenschap, vier jaren lang?

Bij de Vredesonderhandelingen, 1919, was België eisende partij; niet alleen maakte het daar in Versailles aanspraak op het sinds 1815 bij Pruisen behorende Eupen-Malmédy; België eiste - overigens tot ergernis van President WILSON - óók de Nederlandse helft van Limburg op - denk aan de boedelscheiding van 1839 - en een verbetering van het Statuut voor de Schelde en het Kanaal Gent-Terneuzen (lees: de linker Scheldeoever) Zeeuws-Vlaanderen. Frustratie alom in Nederland; 'ondankbare Belgen!'. Deze zou lang doorwerken. Toen twintig jaar nadien, mei 1940, Nazi-Duitsland België én Nederland binnenviel, reisde de commissaris van de Koningin in Zeeland - de gouverneur van de provincie - terstond af naar Zeeuws-Vlaanderen "op grond van de herinnering aan het Belgisch annexionistisch streven 1918-19", een argument, dat "op zichzelf niet irreëel" was.¹⁷

Opnieuw, de Eerste Wereldoorlog: mensen uit Noord en Zuid werden tot elkaar gedreven; frustratie het gevolg. Denk aan de Nederlandse weerstand tegen de aanleg - op verzoek van België - van de Schelde-Rijnverbinding. Zo driftig reageerden beide landen hun frustraties af, dat zij aan beide zijden van

16. Nog dit jaar heeft de Ambassadeur van België in Nederland op de Veluwe een monument onthuld ter nagedachtenis aan de Belgen, die daar geleefd, gewerkt hebben en gestorven zijn. De gemeente Amersfoort kent reeds lang het "Belgen-monument".

17. Prof. Dr. L. DE JONG in 'Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog; deel III, wetenschappelijke editie, blz. 475.

weleer de demarcatieline aan het graven gingen ; vrijwel parallel aan elkaar en tegelijkertijd is aangelegd : het Albertkanaal en het Julianakanaal.

Toch hebben dwars door die politieke na-oorlogse gevoelens van teleurstelling een aantal (voornamelijk) intellectuelen geprobeerd om de Groot-Nederlandse gedachte weer op te nemen. Die gedachte had toen in Vlaanderen andere wortels dan in Nederland. Teleurstelling in de Vlamingen, bij de Nederlanders. Maar misschien doet Nederland er beter aan voor die teleurstelling bij zichzelf te rade te gaan. Indien Nederland zich in de negentiende eeuw wél diepgaand had geïnteresseerd voor de Vlaamse kwestie, dan had Vlaanderen de steun gevonden in Nederland, die door enkelen *elders* gezocht werd.

Waarom in het kader van Uw herdenken van de Pacificatie dit blootleggen van wortels, die de illustratie zijn van een elkaar *niet-verstaan* en wel op die ogenblikken in het verleden, die zouden kunnen doen veronderstellen, dat de twee gemeenschappen elkaar juist gevonden zouden hebben, 'alsof sy eene provincie waren' om nogmaals een motto aan te houden van Willem VAN ORANJE uit de Pacificatietijd?

Ik denk, dat het voor ieder die zich *blijft* bezig houden met integratie van Noord en Zuid, goed is *niet* uit te gaan van een romantische eenheidsidee, evenmin van een eng-Randstad-provincialisme, dat geen integratie maar assimilatie kent.

We leven in een Europa, dat naar eenwording haakt; eens moet die er komen. In dat te vormen Europa wonen twintig miljoen Nederlandssprekenden. Die moeten in dat komende Europa hun gezamenlijke cultuur niet zozeer veilig stellen - dat is een te defensieve houding - ze moeten die cultuur *gezamenlijk inbrengen* als een Europa verrijkend gegeven. De taal, die we gezamenlijk spreken mag in principe dezelfde zijn, de cultuur waarin zij wortelt is een veelzijdige.

Als Nederlanders en Vlamingen samen dat veelzijdig spectrum van die basiscultuur uitdragen in Europa en naar ver daarbuiten, en ze slagen daarin, dan zal vanzelf de vraag naar boven komen: waarom kunnen we *buitengaats* wél, wat we *binnenlands* niet tot stand lijken te kunnen brengen?

Het ijzeren gordijn heeft in het verleden er toe bijgedragen, dat we onze eigenheid, die er - gelet op mijn verhaal - kennelijk van meet af aan geweest is binnen het geheel van ons gezamenlijk cultuurpatroon, teveel hebben geaccentueerd, hebben moeten over-accentueren. We zijn daardoor vergeten dat we *elkanders complement* zijn. We hebben elkaar niet bevrucht, hetgeen ons beiden ten goede zou zijn gekomen. We hebben elkaar nodig; de historisch gewortelde haat-liefde verhouding geeft aan, dat we niet buiten elkander kunnen.

We zullen die gevarieerde gemeenschappelijkheid gewoon moeten *beleven*. Dán zullen de varianten waaruit die gemeenschappelijkheid is opgebouwd, alleen maar verrijkend worden voor elkaar.

Nogmaals aan een ongefundeerd eenheidsstreven, gebouwd op een vals voorgesteld verleden hebben we niets. Integratie, ja, maar dan moeten we ook weten wat en hoe we haar gestalte geven: twee gemeenschappen die wel wortelen in een gezamenlijke cultuur, maar daaraan hun eigenheid ontleen. Zoals MARNIX van Sint-Aldegonde - de naamgever aan uw stichting - het eens formuleerde; een motto dat gebeiteld is in de herdenkingssteen van het Vlaamse Cultureel Centrum in Amsterdam:

"Hoe cond ick U myn
"broeders oyt vergeten
"daar wy toch zijn
"in eenen stronck geplant".

MARNIX moet de laatste geweest zijn, om te denken dat Hollanders, Vlamingen, Friezen, Limburgers, Brabanders, Zeeuwen vanuit die stronck *gelijksoor-*tig zijn doorgegroeid.

U hebt gevraagd, Mijnheer de Voorzitter, of ik in mijn bijdrage aan deze Pacificatie-herdenking Willem VAN ORANJE - 1584-1984 - kon betrekken.

Willem-Vader wist dat we elkaar nodig hebben ; juist vanwege die verschillen in eigenheid heeft hij zijn Pacificatie-gedachte gelanceerd: geen vervlaking, maar - in verdraagzaamheid - naar elkaar luisteren en vandaar uit *handelen*.

Niet praten dus. Tot slot daarom DE ZWIJGER, januari 1580.

“De wezenlijke oorzaak van al het kwaad, dat ons overkomt is onze besluiteloosheid. Wij houden wel genoegzame vergaderingen en beraadslagen wel uit en ter na, maar daartegenover staat, dat wij even traag zijn in het uitvoeren, als naarstig en breedspakig in het confereren. Want men moet niet denken, dat er in de harten der goede inwoners van deze landen geen flinkheid meer is: maar het is er mee als met het vuur, waaraan enigen tijd niets is gedaan. Als het opgepookt wordt, zal men het weldra in laaie vlam zien; maar omgekeerd, als men er niets aan doet, merkt men al spoedig dat het uitdooft”.

Ik ben U dankbaar, dat U mij de gelegenheid hebt gegeven hier deze middag de pook te hanteren!